

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.6.70](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.6.70)

УДК 338.55:42(321)

К. О. Бабікова,
к. с.-г. н., Інститут агроекології і природокористування НААН
ORCID ID: 0000-0002-9726-0671

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

K. Babikova

PhD in Agricultural Sciences, Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS

FORMATION OF ECOLOGICAL AND ECONOMIC MECHANISM OF BALANCED DEVELOPMENT OF RECREATIONAL TOURISM IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

У статті висвітлено сутність «рекреаційного туризму», визначено основні властивості та функції туристичного бізнесу в Україні. Досліджено конкурентоспроможний стан рекреаційного туризму України. Охарактеризовано стан українського ринку туристичних послуг в умовах євроінтеграції. Розраховані показники збалансованого розвитку рекреаційних територій України, а також проаналізовано для визначення найпривабливіших територій для рекреаційного туризму в Україні витрати на здійснення туристичної діяльності за регіонами. Визначені найпривабливіші території України в контексті рекреаційного туризму. Досліджено розвиток рекреаційних територій в Україні в контексті євроінтеграції.

Доведено, що розвиток рекреаційних територій в Україні в контексті євроінтеграції передбачає також розвиток підприємств, які орієнтовані на обслуговування туристичної галузі. Під час організації туристичної діяльності використовують природні ресурси країни, які, в свою чергу, розвивають рекреаційний туризм. На даний час в Україні розвиток рекреаційного туризму із застосування природних ресурсів як такий не відбувається. Більшість українців відвідають світовий туристичний ринок, тим самим Україна виступає постачальником туристів та не здатна економічно забезпечити свій розвиток туризму. Визначено позитивний та негативний стан збалансованого розвитку туристичної сфери України. Розроблено еколого-економічний механізм оцінки збалансованого розвитку територій рекреаційного туризму.

Проаналізовано нинішній стан рекреаційно-туристичних територій за період з 2015-2019 рр. туристична діяльність поступово зростала, то станом на 2020-2021 рр. вона різко спала, причиною такого спаду є введення карантинних обмежень в більшості країн світу. Тому виникає необхідність подальшого визначення перспектив туристичної діяльності, а особливо в контексті євроінтеграційних процесів. Запропоновано, провести оцінювання показників еколого-економічного механізму збалансованого розвитку територій рекреаційного туризму, які дадуть більш визначити стан туристичної діяльності в окремих регіонах України, для зазначення подальших рекомендацій підвищення конкурентоспроможності туристичних баз тощо.

The article highlights the essence of "recreational tourism", identifies the main properties and functions of the tourism business in Ukraine. The competitive state of recreational tourism in Ukraine is studied. The state of the Ukrainian market of tourist services in the conditions of European integration is characterized. Indicators of balanced development of recreational areas of Ukraine are calculated, and also for determination of the most attractive territories for recreational tourism in Ukraine expenses for realization of tourist activity on regions are analyzed. The most attractive territories of Ukraine in the context of recreational tourism are identified. The development of recreational areas in Ukraine in the context of European integration is studied.

It is proved that the development of recreational areas in Ukraine in the context of European integration also involves the development of enterprises that are focused on serving the tourism industry. During the organization of tourist activities use the natural resources of the country, which, in turn, develop recreational tourism. At present in Ukraine the development of recreational tourism with the use of natural resources as such is not happening. Most Ukrainians will visit the world tourism market, thus Ukraine acts as a tourism supplier and is not able to economically ensure its tourism development. The positive and negative state of balanced development of the tourist sphere of Ukraine is determined. An ecological and economic mechanism for assessing the balanced development of recreational tourism areas has been developed.

The current state of recreational and tourist areas for the period from 2015-2019 is analyzed. Tourist activity gradually increased, then as of 2020-2021 it fell sharply, the reason for this decline is the introduction of quarantine restrictions in most countries. Therefore, there is a need to further determine the prospects of tourism, especially in the context of European integration processes. It is proposed to evaluate the indicators of ecological and economic mechanism of balanced development of recreational tourism areas, which will determine the state of tourism in some regions of Ukraine, to indicate further recommendations to increase the competitiveness of tourist bases and more.

Ключові слова: *євроінтеграційні процеси; рекреаційні території; розвиток; туристична діяльність; еколого-економічні показники; охорона навколишнього природного середовища.*

Key words: *European integration processes; recreational territories; development; tourist activity; ecological and economic indicators; environmental protection.*

Постановка проблеми.

На сьогоднішній день рекреаційний туризм виступає одним із невід'ємних складових економічного розвитку у світі. Україна має всі можливості щодо підвищення своєї конкурентоспроможності у даній сфері, завдяки якому відбуваються позитивні зміни у соціальному та еколого-економічному розвитку. Туризм у Європі дуже розвинений, тому чисельність туристів в європейських країнах дедалі збільшується, адже в там розвинуті всі сучасні види відпочинку: морський, гірськолижний, культурно-пізнавальний, спелеотуризм тощо. В Україні завдяки євроінтеграційним процесам може відбуватись підвищення загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища.

Розвиток рекреаційних територій в Україні в контексті євроінтеграції передбачає також розвиток підприємств, господарств, які орієнтовані на обслуговування туристичної галузі. Необхідно зауважити, що під час організації туристичної діяльності використовують природні ресурси країни, які, в свою чергу, розвивають рекреаційний туризм. На даний час в Україні розвиток рекреаційного туризму із застосування природних ресурсів як такий не відбувається. Більшість українців відвідають світовий туристичний ринок, тим самим Україна виступає постачальником туристів та не здатна економічно забезпечити свій розвиток туризму.

Метою дослідження є еколого-економічний аналіз рекреаційного туризму у контексті євроінтеграції та обґрунтування перспектив його подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій вітчизняній літературі приділяється велика увага щодо вирішення питань рекреаційного туризму такими науковцями, як: Грішнова О.А. [1], Степаненко Н.О. [2], Ступень Н.М. [3; 7], Хмелевський О.В. [4], Кошівська М.В. [4], Горбаль Н.І. [5], Ханіна Р.І. [5], Ковальчук О.І. [5], Заячківська Г. [6].

Дослідження теоретичних і прикладних проблем розвитку рекреаційних територій висвітлено у працях Галушкіної Т.П., Дребот О.І., Фурдичка О.І., Грановської Л.М., Антоненко І.Я. та ін. Однак, підходи до формування єдиного еколого-економічного механізму розвитку рекреації туристичної діяльності (територій) на сьогодні не висвітлено у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі.

Матеріали та методи дослідження. При проведенні дослідження розвитку збалансованого розвитку рекреаційного туризму в контексті євроінтеграційних процесів було застосовано загальнонаукові та специфічні

методи дослідження, основними з яких є метод аналізу та синтезу, метод логічного узагальнення та метод порівняння.

Теоретичні основи рекреаційного туризму стосовно євроінтеграції розглянуто на основі інформації, отриманої із вітчизняної наукової літератури, наукових публікацій та Інтернет-ресурсів. Статистичну базу складено на основі Дежавної служби статистики України [8].

Виклад основного матеріалу дослідження. Рекреаційний туризм – це пересування людей у вільний час з метою відпочинку, необхідного для відновлення фізичних і душевних сил людини. Для багатьох країн світу цей вид туризму є найбільш поширеним і масовим. Для його розвитку необхідні рекреаційні ресурси, які складають важливу частину природного потенціалу регіону. Крім цього, їх роль у формуванні та розвитку сучасного туризму в регіоні постійно підвищується, особливо з еколого-географічної точки зору [1].

На сьогодні туристична діяльність є однією із важливих складових еколого-економічного потенціалу в світі. В умовах глобалізаційних процесів туристична діяльність в Україні може бути пріоритетною галуззю економіки, адже країна багата своїми рекреаційними ресурсами.

Туристичний бізнес в Україні як складова економічного комплексу характеризується такими властивостями і функціями:

- створює туристичні послуги, формує туристичний продукт і здійснює його реалізацію, активно використовуючи маркетингові комунікації;
- має свою індустрію виробництва і надання послуг туристам;
- формує ринок туристичних послуг за різними рівнями комплексності;
- працює як мультиплікатор росту національного доходу, валового внутрішнього продукту, зайнятості населення;
- сприяє розвитку місцевої інфраструктури та підвищенню рівня життя населення;
- уявляє собою сферу, в якій дешево створюються робочі місця та забезпечується високий рівень ефективності й швидка окупність інвестицій;
- є досить ефективним засобом охорони навколишнього середовища та історико-культурної спадщини країни, що є матеріальною основою ресурсного потенціалу туризму, який утворює специфічну сферу діяльності;
- функціонує у взаємозв'язку практично з усіма галузями і видами діяльності людей;
- має переваги в інтеграційних і глобалізаційних процесах, що відбуваються у світовому просторі [2].

Щоб сформувати прибуткову туристичну діяльність, при якій задовільняються потреби внутрішніх та міжнародних споживачів (туристів), при цьому врахувати всі територіальні потенціали (соціальний, еколого-економічний, історико-культурний), необхідно визначити пріоритетні напрямки політичної та економічної складової країн, а також майбутній вступ України до Європейського Союзу.

Український ринок туристичних послуг в умовах євроінтеграції має велику конкурентоспроможність так, як країна має: різноманітний та сприятливий клімат, зручне географічне положення, багату історико-культурну спадщину, поєднання різних природно-рекреаційних ресурсів тощо.

Однак рекреаційні території не обмежуються тільки землями рекреаційного призначення, адже туристично-рекреаційна діяльність здійснюється і на землях оздоровчого призначення, історико-культурного призначення, землях водного фонду, землях лісгосподарського призначення, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення [3].

Збалансований розвиток рекреаційного туризму полягає у використанні рекреаційних ресурсів територій. Перед оцінюванням рекреаційного туризму даних територій виявляються соціальний, еколого-економічний, історико-культурний потенціал.

Для оцінки ефективності збалансованого розвитку розраховуються наступні показники:

- кількість в'їзду іноземних громадян в Україну;
- кількість виїзду громадян України за кордон;
- кількість внутрішніх туристів;
- кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами;
- величина туристичних витрат.

Таблиця 1.

Показники збалансованого розвитку рекреаційного туризму в Україні

Показники	2015	2016	2017	2018	2019
Виїзд громадян України за кордон	23141646	24668233	26437413	35081132	47865941
В'їзд іноземних громадян в Україну	12428286	13333096	14229642	1729410	1837030
Кількість внутрішніх туристів	357027	453561	476967	456799	520391
Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами	2019576	2549606	2806426	4557447	6132097

Джерело: розроблено на основі [4; 8]

За даними табл. 1 можна побачити, що на останні роки туристична діяльність в Україні стає все більш привабливою як для українців внутрішніх туристів), так і для іноземних туристів. Показник виїзду громадян України за кордон у 2019 виріс на 81,05 % порівняно із 2017, а в'їзд іноземних громадян в Україну зменшився на

87,09 %, що, відповідно, чисельність внутрішніх туристів виросла на 9,1 %. Щодо чисельності туристів, то показник збільшився порівняно із 2017 на 118,5 %, і порівняно із 2018 – 62,39 %.

Країни Європейського Союзу туристи відвідують в основному для відпочинку, а відвідування України іноземними туристами є по причині службової поїздки, ділової або релігійною метою, переважно малу частку становить мета – культурні і спортивні змагання.

Ефективний розвиток туристичної галузі в Україні становить вихід на новий якісний рівень розвитку рекреаційного туризму. Однак, це потребує високого рівня соціальних, екологічних та економічних показників, і в найкращій перспективі – забезпечити їх довготривалість і стабільність.

Однак перед країною стоїть ще низка завдань, які потребують вирішення: гармонізація з нормативно-правовими актами ЄС законодавства України у сфері туризму, передусім щодо сприяння залученню іноземних інвестицій; гармонізація системи стандартизації й сертифікації підприємств туристичної галузі; гармонізація кваліфікаційних вимог і стандартів вищої освіти під час підготовки фахівців у сфері туризму тощо. Їх реалізація сприятиме подальшій інтеграції України в туристичний простір ЄС [4].

Для визначення найпривабливіших територій для рекреаційного туризму в Україні проаналізуємо витрати за регіонами (табл. 2).

Таблиця 2
Витрати на туристичної діяльності за регіонами України у 2019 році

Регіон	Витрати, тис. грн	Витрати від загального по Україні, %
Вінницька	48,9	0,07
Волинська	1428,1	2,05
Дніпропетровська	4774,4	6,86
Донецька	1281	1,84
Житомирська	226,1	0,32
Закарпатська	9214,1	13,23
Запорізька	593,8	0,85
Івано-Франківська	4099,1	5,89
Київська	7580,9	10,89
Луганська	7657,1	11,00
Миколаївська	433,1	0,62
Одеська	3278,5	4,71
Полтавська	959,3	1,38
Рівненська	6890,1	9,89
Харківська	4840,9	6,95
Хмельницька	2239,9	3,22
Черкаська	7622,3	10,95
Чернівецька	4837,5	6,95
Україна	69633,8	100

Джерело: розраховано на основі [8]

Виходячи із даних табл. 2 можна визначити, що найбільший показник має Закарпатська область, також Київська, Черкаська. Однак, найпопулярнішими туристичними регіонами залишаються Київ, Одеса та Львів.

Наявна територіальна диференціація готельного господарства за адміністративними областями має незначні варіаційні відмінності, хоча помітною залишається істотна диспропорція між міською та сільською місцевістю. Високим рівнем розвитку готельної мережі вирізняються м. Київ, Одеська, Волинська, Закарпатська області. [5].

Державне управління постає однією з проблем у збалансованому розвитку туристичної сфери України. Адміністративні підрозділи з питань туристичної діяльності у Закарпатській, Львівській, Одеській, Полтавській та Сумській областях виконують самостійне управління. У державній політиці на регіональному, а також місцевому рівні відсутнє вертикальне управління туристичною діяльністю.

Варто зазначити, що прибуття іноземних туристів з країн Європейського Союзу позитивно впливає на розвиток даної сфери. Однак, негативним чинником може бути диверсифікація потоків іноземних туристів з кількох країн, адже зростає чутливість туристичної діяльності, що впливає на політичні та економічні фактори.

Автором [6] було визначено міжнародні туристичні прибуття в Україну, де перевагою був в'їзд громадян з країн СНД. Найбільша кількість туристів приїжджала із Росії, однак було зменшення кількості туристів до 1,4 млн осіб. Причиною такого спаду була військова агресія на сході України. Також визначено топ-10 європейських країн

в'їзного туризму в Україну, де перші позиції займає Молдова, Білорусь, Угорщина, Польща, Румунія, Італія, Великобританія та Німеччина.

Для визначення еколого-економічного механізму розвитку територій рекреаційного туризму в контексті євроінтеграції, необхідно визначити наступні показники (рис. 1).

Економічні	Екологічні	Соціальні
<ul style="list-style-type: none"> • Інвестиції в туристичний регіон; • Інноваційний потенціал; • Дохід туристичних закладів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря; • Скидання забруднених вод у природні поверхневі водні об'єкти. 	<ul style="list-style-type: none"> • Індекс регіонального людського розвитку; • Середньооблікова кількість штатних працівників у колективних засобах розміщування; • Стан здоров'я населення.

Рис. 1. Еколого-економічний механізм оцінки збалансованого розвитку територій рекреаційного туризму

Джерело: сформовано на основі [7]

При визначенні еколого-економічного стану рекреаційних територій, необхідно також визначати і соціальні, адже всі ці показники разом визначають оцінку стану здоров'я та рівня життя людей, стану довкілля у туристичних регіонах тощо.

Висновки.

В Україні розвиток туристичної діяльності в контексті євроінтеграції необхідно забезпечити перетворення туризму у стабільне джерело надходження до бюджету країни, активізацію державної політики усіх органів державної та місцевої влади з розвитку туризму, створення конкурентоспроможної туристичної бази, при цьому вдосконалення туристичної інфраструктури. Перспективами є покращення та стабілізації ситуації на сході, задля відновлення в'їзду іноземних туристів, покращення євроінтеграційних процесів, що, в свою чергу, надасть імідж на міжнародному ринку надання послуг рекреаційного туризму. Туристична діяльність набуває все далі великого значення для розвитку економіки, а також екологічної та соціальної сфери в Україні.

Нинішній стан рекреаційних туристичних територій доволі незначний. Якщо протягом 2015-2019 рр. туристична діяльність зростала, то станом на 2020-2021 рр. вона різко спала, причиною такого спаду є введення карантинних обмежень в більшості країн світу. Тому виникає необхідність подальшого визначення перспектив туристичної діяльності, а особливо в контексті євроінтеграційних процесів.

Доцільно провести оцінювання показників еколого-економічного механізму збалансованого розвитку територій рекреаційного туризму, які дадуть більш визначити стан туристичної діяльності в окремих регіонах України, для зазначення подальших рекомендацій підвищення конкурентоспроможності туристичних баз.

Література.

1. Грішнова О.А. Туризм і рекреація як чинники людського розвитку. Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою: II науково-практична конференція, 15-16 вересня 2006 р.: мат. доп. Бердянськ: АУІТ «АРІУ», 2006. С. 39-41.
2. Степаненко Н.О. Розвиток туристичної діяльності України в умовах Євроінтеграції. *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»*. № 10. 2017. С. 1-10.
3. Ступень Н.М. Теоретичні аспекти та сутність збалансованого розвитку рекреаційних територій. *Ефективна економіка*. № 4. 2017.
4. Хмелевський О.В., Кошівська М.В. Розвиток туризму в контексті євроінтеграції України. *Приазовський економічний вісник. Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. Випуск 2 (07). 2018. С. 15-21.
5. Горбаль Н.І., Ханіна Р.І., Ковальчук О.І. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток туристичного ринку в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. № 819. 2015. С. 120-128.
6. Заячковська Г. Моніторинг євроінтеграції України у сфері туризму. *Журнал європейської економіки. Міжнародні економічні відносини європейських країн*. Том 16. № 2 (61). 2017. С. 241-255.
7. Ступень Н.М. Особливості економічного стимулювання еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. № 21. 2016. С. 148-151.
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References.

1. Hrishnova, O. A. (2006), "Tourism and recreation as factors of human development", *Informatsiini tekhnologii v upravlinni turystychnoiu ta kurortno-rekreatsiinoiu ekonomikoiu: II naukovopraktychna konferentsiia* [Information technologies in the management of tourism and resort and recreational economy: II scientific-practical conference], Berdyansk, Ukraine, 15-16 September, pp. 39-41.

2. Stepanenko, N.O. (2017), "Development of tourist activity of Ukraine in the conditions of European integration", *Mizhnarodni vidnosyny. Seriya «Ekonomichni nauky»*, vol. 10, pp. 1-10.
3. Stupen, N.M. (2017), "Theoretical aspects and the essence of balanced development of recreational areas", *Efektivna ekonomika*, vol. 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5833> (Accessed 10 May 2021).
4. Khmelevskiy, O.V. and Koshivska, M.V. (2018), "Tourism development in the context of Ukraine's European integration", *Pryazovskiy ekonomichniy visnyk. Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny*, vol. 2 (07), pp. 15-21.
5. Horbal, N.I. Khanina, R.I. and Kovalchuk O.I. (2015), "The impact of European integration processes on the development of the tourism market in Ukraine", *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, vol. 819, pp. 120-128.
6. Zaiachkovska, H. (2017), "Monitoring of Ukraine's European integration in the field of tourism", *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny yevropeiskykh krain*, vol. 16, no. 2 (61), pp. 241-255.
7. Stupen, N.M. (2016), "Features of economic stimulation of ecologically balanced development of recreational areas", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 21, pp. 148-151.
8. State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 20 May 2021).

Стаття надійшла до редакції 29.05.2021 р.